

Põhikooli ühiskonnaõpetuse lõpueksam 2012
Hindamine

Hindamise alused

- Eksamitööd hinnatakse täispunktides.
- Hindamisjuhendis ei ole võimalik ära tuua kõiki õigeid vastuseid, sest sageli nõutakse õpilaselt oma seisukoha esitamist. **Kõik sisult sobivad vastused loetakse õigeks.** Õpilase seisukoht, põhjendused ja näited peavad omavahel kooskõlas olema.
- Avatud küsimuste hindamise lihtsustamiseks on juhendis esitatud pigem näiteid õpilaste võimalikest õigetest vastustest.
- Punktid märgitakse selleks etteantud kastidesse. Kui õpilane vastab valesti, märgitakse kasti null (0), vastamata jätmisel aga kriips (–).

Punktide arvestus hindamisel:

Hinne 5 – 68–75 punkti (90 – 100%)

Hinne 4 – 53–67 punkti (70 – 89%)

Hinne 3 – 34–52 punkti (45 – 69%)

Hinne 2 – 15–33 punkti (20 – 44%)

Hinne 1 – 0–14 punkti (0 – 19%)

I. INIMENE JA ÜHISKOND (11 p)

1. Ühiskonna sektorid ja valdkonnad (6 p)

1.1. Mis on ühiskond? 1 p

Ühiskond – inimeste kooselamise viis; inimeste kooselu vorm; süsteem, mille saab jagada avalikuks/ühiskondlikuks ja eraeluks; süsteem, mis on jagatud erinevateks sektoriteks ja valdkondadeks jne.

Iga sisult õige vastus annab punkti.

1.2. Lõpeta laused konkreetse näitega kodukohast. 3 p

Oluline on, et õpilane tunneb ühiskonna struktuuri ja oskab tuua näiteid oma kodukohast.

Avalikku sektorisse (I) kuulub minu kodukohas nt *Võru Vallavolikogu, Tartu Linnavalitsus jne.*

Erasektorisse (II) kuulub minu kodukohas nt *AS Võru Juust, OÜ Autosõit jne.*

Mittetulundussektorisse (III) kuulub minu kodukohas nt *MTÜ Kesk 10 (korteriihistu) jne.*

1.3. Eraelu on seaduslikult kaitstud riigi sekkumise eest. Leia Eesti Vabariigi põhiseadusest paragrahv, mis tõestab seda väidet. 1 p

§ 26

1.4. Mis juhtudel lubab põhiseadus inimeste eraellu sekkuda? Too üks näide. 1 p

Õpilane peab nimetama ühe juhu põhiseaduse § 26 sisalduvast järgnevast loetelust.

Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks.

2. Rahvastik (5 p)

2.1. Millist probleemi peetakse allika põhjal Eestis tõsiseks rahvastikuprobleemiks? 1 p

Väljarännet Eestist.

2.2. Miks puuduvad riigil täielikud andmed Eestist lahkunute kohta? 1 p

Kõik riigist lahkunud ei ole oma lahkumist ametlikult registreerinud.

2.3. Mis elukutsete esindajad lahkuvad Eestist? Too üks näide. 1 p

Arstid, meditsiiniõed, sotsiaaltöötajad, ehitajad jne.

2.4. Vali üks mõistetest: *migratsioon, emigrant, immigrant*. Selgita valitud mõistet. 1 p

Migratsioon – inimeste ümberasumine riigis või väljapoole riiki

Emigrant – väljarändaja, ümberasuja

Immigrant – sisserändaja

Selgitus: Õpilane peab kirjutama valitud mõiste seletuse ja selle eest saab punkti. Ainult valiku tegemise eest punkti ei saa.

2.5. Nimeta üks tunnus, mille alusel demograafid rahvastikku analüüsivad. 1 p

Õpilane saab ühe punkti, kui nimetab ühe tunnuse, nt *sugu, vanus, rahvus, perekonna suurus, elukoht, haridus, majanduslik olukord, sissetulek jne.*

II. DEMOKRAATLIK VALITSEMINE (23 p)

1. Demokraatlik riik (6 p)

1.1. Nimeta demokraatliku valitsemise kaks põhimõtet. 2 p

- *Kogu valitsemine käib seaduste järgi;*
- *kõik inimesed on seaduse ees võrdsed – nad peavad alluma seadustele ja neil on õigus kohtulikule kaitsele;*
- *võim pole koondatud ühe isiku või institutsiooni kätte;*
- *võim on avalik – tema tegevust on võimalik jälgida massimeedia vahendusel ning kontrollida selleks loodud asutuste ja reeglite abil;*
- *eraelus on inimene vaba ja seadusega kaitstud omavoli ning tagakiusamise eest;*
- *poliitika on humaanne, see tähendab, et ta seab esikohale inimeste huvid ning tagab ühiskonnaliikmetele inimväärse elu;*
- *poliitika ajamisel arvestatakse ka vähemuste huve.*

Iga sisult õige vastus annab punkti.

1.2. Otsusta, kas väide on õige või väär. Põhjenda oma otsustust põhiseaduse abil. 1 p
Eesti riigis on kõrgeima riigivõimu kandja president.

Otsustus: *Väide on väär.*

Põhiseaduse §: § 1 või § 56

1.3. Mis juhtudel võib inimeselt vabaduse võtta? Too selle kohta põhiseadusest üks näide. 1 p

Vabaduse võib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras (§ 20):

- 1) *süüdimõistva kohtuotsuse või kohtu poolt määratud aresti täitmiseks;*
- 2) *kohtu korralduse täitmata jätmise korral või seadusega sätestatud kohustuse täitmise tagamiseks;*
- 3) *kuriteo või haldusrikkumise ärahoidmiseks, sellises õigusrikkumises põhjendatult kahtlustatava toimetamiseks pädeva riigiorgani ette või tema pakkumineku vältimiseks;*
- 4) *alaealise üle kasvatusliku järelevalve sisseseadmiseks või tema toimetamiseks pädeva riigiorgani ette, et otsustada sellise järelevalve sisseseadmine;*
- 5) *nakkushaige, vaimuhaige, alkohooliku või narkomaani kinnipidamiseks, kui ta on endale või teistele ohtlik;*
- 6) *ebaseadusliku Eestisse asumise tõkestamiseks ning Eestist väljasaatmiseks või välisriigile väljaandmiseks.*

1.4. Kas järgmised väited iseloomustavad demokraatiat? Selgita oma arvamust. 2 p

1) Valitsuse ja tema poliitika kritiseerimine on lubatud. 1 p

Seisukoht ja selgitus peavad olema kooskõlas.

2) Kogu ajakirjanduses avaldatud teave läbib poliitilise tsensuuri. 1 p

Seisukoht ja selgitus peavad olema kooskõlas.

2. Inimõigused, vabadused ja kohustused. Õigus haridusele (1 p)

Õigus haridusele on *kultuuriline õigus*.

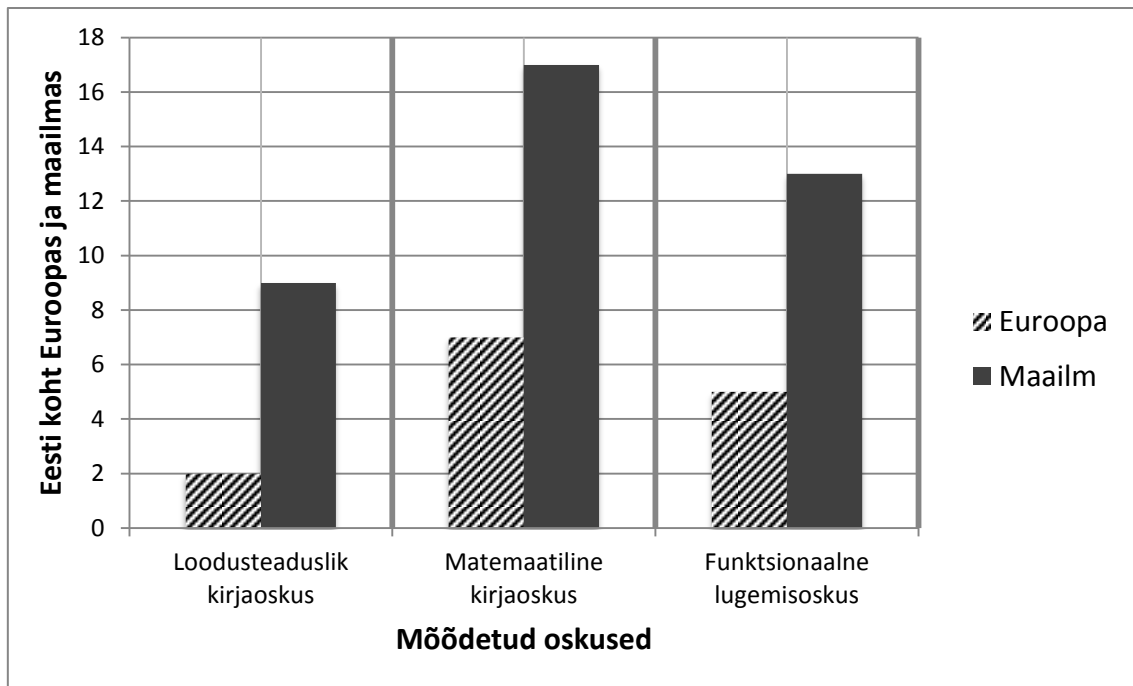
3. Loe tekst läbi. Vasta küsimustele selle teksti ja oma teadmiste põhjal. (5 p)

3.1. Mis on PISA? 1 p

Õpilaste õpitulemuslikkuse võrdlusuuring.

3.2. Koosta diagramm teksti andmete põhjal. Märki iga oskuse puhul Eesti koht Euroopas ja maailmas. 3 p

Iga õigesti märgitud oskus (maailm ja Euroopa) annab ühe punkti.

3.3. Anna hinnang Eesti õpilaste oskustele PISA testi alusel. Märgi oma hinnang ristiga (+).

Põhjenda. 1 p

Õpilase hinnang ja põhjendus peavad omavahel kokku sobima.

Pigem hea: *tulemused on väga head nii Euroopa kui ka maailma tasandil.*

Pigem halb: *kui on rõhutatud seda, et meil on võimalus kõrgematele kohtadele pürgida.*

4. Valimised (11 p)

4.1. Nimeta kaks põhimõtet, millest demokraatlikel valimistel kinni peetakse. Miks need põhimõtted on olulised? 4 p

Põhimõtte ja selgitus peavad omavahel kokku sobima.

Põhimõtted:

- *ühele saadikukohale on mitu kandidaati;*
- *kõigil on võrdne võimalus oma vaateid propageerida;*
- *kodanikul on õigus teha valik iseseisvalt ja hoida seda saladuses;*
- *hääled loetakse ausalt ja tulemused avalikustatakse täielikult;*
- *igal valijal on võrdne arv hääli, näiteks üks hääl.*

Iga sisult õige vastus annab punkti.

4.2. Mis valimissüsteem Eestis kehtib? Märgi õige vastuse järele +. 1 p

Proportsionaalne +

4.3. Kellel on riigikogu valimistel hääletamisõigus? Nimeta kaks tingimust, mis annavad hääletamisõiguse. 2 p

EV kodanikud, kes on vähemalt 18-aastased teovõimelised isikud (§ 57).

4.4. Kellel on riigikogu valimistel kandideerimisõigus? Täida tabel (+ või –). 3 p

	+ / –
25-aastane teovõimeline Soome kodanik, kes elab 5 aastat Eestis	–
38-aastane teovõimeline Eesti kodanik, kes on rahvuselt lätlane	+
16-aastane teovõimeline Eesti kodanik, kes on juba õpilasesinduse juht	–

4.5. Mitu liiget on riigikogus? 1 p

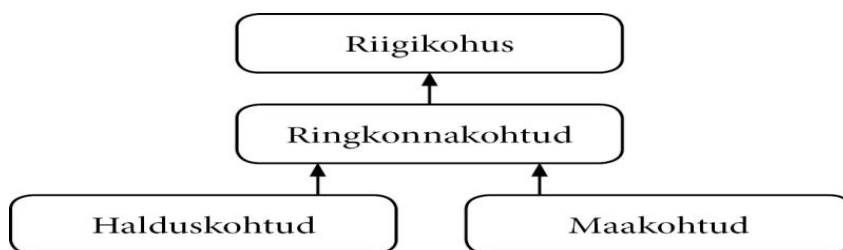
101

III. ÜKSIKISIK, RIIK JA ÕIGUS (10 p)

1. Eesti Vabariigi kohtusüsteem (6 p)

1.1. Paiguta skeemi alljärgnevad kohtud. 2 p

4 õiget – 2 p, 2–3 õiget – 1 p

1.2. Üks demokraatliku kohtupidamise üldisi põhimõtteid on seaduse ülimuslikkus. Selgita, mida see tähendab. 1 p

Seaduse ülimuslikkus – mitte keegi ei tohi ennast seadusest kõrgemale asetada.

Õigusemõistmine peab lähtuma kehtivatest seadustest.

Iga sisult õige vastus annab punkti.

1.3. Nimeta üks õigus, mis süüdistataval on enne kohtuprotsessi. 1 p

Kohtualuse õigused enne kohtuprotsessi:

1) kodu puutumatus (§33) ja isiku puutumatus (§20);

2) õigus saada kohe ja arusaadavas keeles teavet oma vahistamise põhjuste kohta (§21);

3) õigus nõuda kiires korras kohtuniku juurde toimetamist (48 tundi tohib inimest ilma kohtuniku otsuseta kinni pidada) (§21);

4) õigus saada ebaseadusliku kinnipidamise eest kompensatsiooni;

5) õigus advokaadile;

6) süütuse presumptsioon jne.

1.4. Nimeta üks õigus, mis kohtualusel on kohtupidamise ajal. 1 p

Kohtupidamise ajal on kohtualusel õigus:

- 1) nõuda kiiret ja avaliku kohtuprotsessi;
- 2) süütmise presumptsioonile (vahistatud ja kohtuliku uurimise all olevat isikut tuleb kohelda kui süütmist niikaua, kuni kohus pole teinud süüdimõistvat otsust);
- 3) kaitsta end ise või advokaadi vahendusel;
- 4) poolte võrdsele kohtlemisele ja mõlema poole ärakuulamisele;
- 5) enesesüüdistuse välistamisele (inimest ei tohi sundida tunnistama iseenda või lähedaste vastu) vms.

1.5. Nimeta üks õigus, mis süüdimõistetul on pärast kohtuprotsessi. 1 p

Süüdimõistetute õigused:

- 1) korduva süüdimõistmise välistamine;
  - 2) apellatsiooni- ehk edasikaebamise õigus;
  - 3) süüdimõistetud inimest ei tohi ilma jätta võõrandamatutest inimõigustest: õigus elule, mõtte-, usu- ja südametunnistusevabadus, rassiline, sooline ja rahvuslik võrdsus;
  - 4) piinamine ja alandav kohtlemine on keelatud (§ 18) vms.
- NB! Iga sisult õige vastus annab punkti (vt ka PS).

2. Usuvabadus (4 p)

2.1. Selgita, mis on usuvabadus. Vajadusel kasuta põhiseadust. 1 p

Iga inimene on oma uskumustes vaba; riigikirikut ei ole.

2.2. Kas usuvabadus on inimesele oluline? Põhjenda. 1 p

Seisukoht ja põhjendus peavad omavahel kokku sobima.

2.3. Nimeta kaks religiooni, millel on maailmas kõige rohkem järgijaid. 2 p

Islam; kristlus. Punkti saab ka, kui kristluse asemel on nimetatud katoliiklus, luterlus või muu kristluse konfessioon.

Kristluse erinevate vormide nimetamine annab ühe punkti.

IV. RIIK JA MAJANDUS (14 p)

1. Turumajandus (8 p)

1.1. Kas Eestis on majandusvabadus pigem suur või pigem väike? Põhjenda allika abil. 1 p
Põhjendada tuleb olemasolevate andmete alusel.

Pigem suur: maailmas 183 riigi arvestuses 16. koht, Euroopas 43 riigi arvestuses 7. koht. Majandusvabaduse positiivsete arengutena tõstetakse esile Eesti rahandus- ja tööjõuvabaduse kasvu ning kiiret ja paindlikku reageerimist muutunud majanduskeskkonnale.

Pigem väike: võiks ka esimene olla, Eestil on veel arenguruumi.

1.2. Sõnasta majanduskonkurentsi mõiste. 1 p

Konkurentts on olukord, kus mitmed tootjad/pakkujad võistlevad ostjate/nõudjate või turu pärast.

1.3. Too üks näide konkurentsi positiivsest mõjust tarbijale. 1 p

Reguleerib hindasid; ostja jaoks tekib valik; sunnib tootjaid jälgima üksteise kaubavalikut jms. Alandab hindasid, sunnib tootjaid pöörama tähelepanu toote kvaliteedile jms.

Iga sisult õige näide annab punkti.

1.4. Kuidas nimetatakse turuolukorda, kus mingi kauba/teenuse osas puudub konkurents ning üks pakkuja kontrollib hinda? 1 p

Monopol.

1.5. Kirjuta mõiste ees olev täht teises tulbas oleva õige seletuse ette. 2 p

A. *Omahind – kauba tootmiseks tehtud kulutused.*

B. *Turuhind – kauba müümise/ostmise hind.*

1.6. Märki õige vastus ristiga (+). 1 p

Turutasakaal on, kui pakkumine = nõudmine.

1.7. Märki ristiga (+) variant, mis on tarbijale kõige soodsam. Põhjenda oma valikut. 1 p

+ pakkumine > nõudmine

Valiku eest punkti ei anta, õige selgituse eest küll. Selgitus peab sisaldama põhjust, miks suurem pakkumine on tarbijale kasulik, nt madalam hind jne.

2. Riigi sekkumine majandusse (6 p)

2.1. Märki õige vastus ristiga (+). 1 p

Majandussüsteemi, kus kõrvuti eraettevõtetega on ka riiklikud ettevõtted ja riik reguleerib teatud määral majandust, *nimetatakse segamajanduseks.*

2.2. Riik sekkub turumajandusse majanduslikel ja sotsiaalsetel motiividel. Märki tabelisse, kas tegu on majandusliku (M) või sotsiaalse (S) motiiviga. 4 p

7 õiget – 4 p, 5–6 õiget – 3 p, 3–4 õiget – 2 p, 2 õiget – 1 p

Riigi majandusse sekkumise motiivid	M/S
Konkurentsi suurendamine	M
Ettevõtluse arendamine	M
Tööpuuduse leevendamine	S
Nõrgematele eluga toimetuleku tagamine	S
Keskkonna puhtuse ja targa tarbimise eest hoolitsemine	S
Nõudmise ja pakkumise tasakaalustamine	M
Turu tõhusam toimimine	M

2.3. Too üks näide ühishüviste kohta, mille kasutamist riik/omavalitsused võimaldavad. 1 p
Tänavavalgustus, valgusfoor, mererand, pargid ja puhkealad, üldharidus, raadiosaated, ETV, jne.

V. INDIVIID JA MAJANDUS (11 p)

1. Vasta küsimustele tabeli, kontuurkaardi ja oma teadmiste põhjal. (5 p)

1.1. Mis maakonnas on töötuse määr kõige kõrgem? Märki maakonna number. 1 p

Maakonna number kaardil: **5**

1.2. Mis maakonnas on keskmine brutopalk kõige madalam? Märki maakonna number. 1 p

Maakonna number kaardil: **13**

1.3. Miks ei ole toimunud olulisi muutusi tööpuuduse vähenemisel? Nimeta üks põhjus. 1 p

Majanduslangus, ettevõtete tootmise vähendamine jne.

Iga sisult õige vastus annab punkti.

1.4. Millised maksud ja maksed arvestatakse brutopalgast maha? Nimeta kaks. 2 p

II pensionisamba makse, töötuskindlustusmakse, üksikisiku tulumaks.

2. Peremajandus (6 p)

2.1. Mis on leibkond? 1 p

Leibkond on sotsiaal-majanduslik üksus, mis koosneb koos elavatest ja majandavatest inimestest (kes ei pruugi olla omavahel sugulased).

Ühise eelarvega ühist majapidamist omavad koos elavad inimesed, kes ei tarvitse olla sugulased. Aga: võib olla ka perekond, kellel on ühine majapidamine.

Iga sisult õige vastus annab punkti.

2.2. Mis aastal olid sundkulutused kõige suuremad? 1 p

1996

2.3. Tee üks järeldus leibkonna elujärje muutuse kohta. 1 p

Õpilane võib teha järelduse vabalt valitud ajalõigu kohta.

Nt 1996. aastal oli sundkulutuste osatähtsus leibkonna kogukulutustest üle 60 %.

Iga sisult õige vastus annab punkti.

2.4. Nimeta üks tegur, millest oleneb inimese toimetulek ühiskonnas. 1 p

Vaimne kapital (teadmised, oskused, sotsiaalsed kontaktid, kaasatus ühiskonda); rahaline tulu (töötasu, rendi- ja müügitulu, intressid, dividendid, tulusiirded); füüsiline vara e kinnis- ja vallasvara (maa, eluase, kestvuskauabad).

Õigeks saab lugeda ka vastust, kus märgitakse, et toimetulek on tihedalt seotud leibkonna (pere) struktuuri ja suurusega.

Iga sisult õige vastus annab punkti.

2.5. Too näide, kuidas riik aitab leibkondadel paremini toime tulla. 1 p

Toimetulekutoetus (leibkonna baasil); toetused, abirahad jne.

2.6. 2010. aastal sai Eestis Pieter Boerefijn Aasta Kodanikuks Toidupanga eestvedamise eest.

Kuidas Toidupank aitab leibkondadel toime tulla? 1 p

Annetajate ostetud toiduained jagatakse abivajajatele jne.

VI. ARVAMUSLUGU (6 p)

Arvamusloo hindamine:

Tekst on seotud tervik – 1 p

Märksõnade kasutamine õiges kontekstis – 5 p

Kokku: 6 p